

MEĐUNARODNI SIMPOZIJ · UVODNO PREDAVANJE

KULTURNI KRAJOLICI SOLANA.

doc. dr. sc. Ivana Katuriċ
URBANEX

IZVOR: SOLANA STON

74513

01

UVOD

IZVOR: SOLANA STON

Krajolik nije kulisa, već sustav koji se kontinuirano mijenja.

Vrijednost nije u pojedinačnom objektu, nego u sustavu: izgrađenom okolišu, ali znanju i zajednici koja ga održava.

IZVOR: SOLANA STON

Solari na stonskim bazenima, sredina 20. stoljeća.

KULTURNI KRAJOLICI SOLANA · MEĐUNARODNI SIMPOZIJ

Osnovni elementi

01

More

dovod i kaskada bazena —
postupno zgušnjavanje od mora
do kristalizacije

02

Sunce i vjetar

energija isparavanja: pogon bez
goriva, ali ovisan o klimi

03

Rad

dnevni ritam održavanja nasipa,
kanala i berbe — bez pauze

04

Znanje

vještina čitanja vremena i vode,
prenošena generacijama

Prekid bilo kojeg od četiri elementa ugrožava cjelinu sustava.

Solane su među najstarijim proizvodnim krajolicima Europe koji su i danas u funkciji.

Ston — Solila
Stagno — Salinen

02

MEĐUNARODNI OKVIR

IZVOR: SOLANA STON

Pola stoljeća instrumenata: od dobara do krajolika i ljudi

Svaki od ovih instrumenata dodaje jedan sloj — sljedeći slajdovi prolaze ih redom.

1972. - temelj

■ **Jedan instrument za prirodu i kulturu**

Konvencija o svjetskoj baštini prva spaja prirodnu i kulturnu baštinu u istom režimu.

■ **Iznimna univerzalna vrijednost (OUV)**

mjerilo koje dobro postavlja u kontekst čovječanstva, ne samo lokalne zajednice.

■ **„Kombinirana djela“**

formulacija čl. 1 koja će dvadeset godina kasnije otvoriti vrata krajolicima.

1972.

1992. - prekretnica

■ Krajolik ulazi na Listu

Operativne smjernice prvi put priznaju kulturne krajolike kao kategoriju svjetske baštine.

■ Suživot postaje baština

vrijednost više nije samo spomenik, nego odnos čovjeka i prirode koji traje.

■ Upravljanje promjenom

kontinuirani krajolici traže novi rječnik zaštite: ne konzervirati stanje, nego voditi promjenu.

1992.

Tri kategorije kulturnih krajolika

01

Oblikovani krajolici

Svjesno dizajnirani i stvoreni — vrtovi, perivoji, planirane cjeline.

02

Organski razvijeni

Nastali iz društvenih i gospodarskih procesa. Reliktni — ili kontinuirani: i danas žive i proizvode.

03

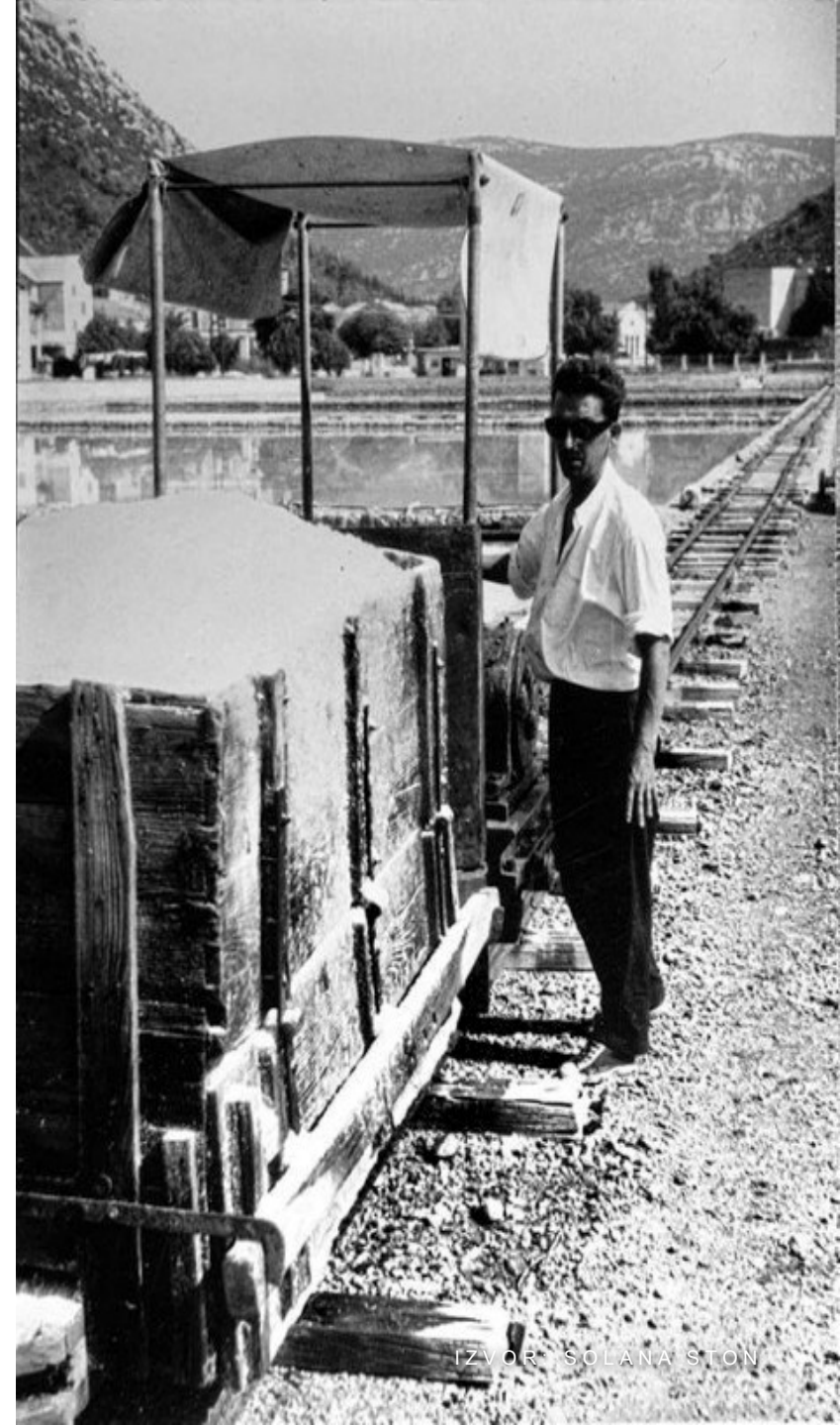
Asocijativni krajolici

Vrijednost u religijskim, umjetničkim i kulturnim vezama s prirodom.

Kategorije se ne isključuju — solane nose i asocijativni sloj: sol u jeziku, obredima i imenima mjesta.

Solane = *kontinuirani organski razvijeni krajolik.*

Aktivna uloga u suvremenom društvu — uz vidljive slojeve vlastite evolucije: pruge, vagone, alate, skladišta.

Što smjernice traže od svakog dobra?

OUV

Iznimna univerzalna vrijednost

vrijednost koja nadilazi nacionalne granice — argument mora biti globalan

A

Autentičnost

materijal, tehnika, funkcija i znanje (Dokument iz Nare, 1994.) — kod solana: živi proces

I

Integritet

cjelovitost sustava: dovod, bazeni, skladišta, naselje — ništa od toga nije višak

Za živi krajolik autentičnost nije stanje iz jedne epohe — ona je neprekinutost procesa.

Što smjernice traže od upravljanja?

■ Sustav upravljanja

plan s jasnim nositeljem, ovlastima i proračunom — ne popis želja

■ Granice i kontaktno područje

zaštita konteksta i vizura, ne samo jezgre proizvodnje

■ Monitoring

pokazatelji stanja krajolika i proizvodnje, mjereni i objavljivani

■ Procjene utjecaja (HIA)

UNESCO/ICOMOS Toolkit (2022.) za svaki zahvat u jezgri i kontaktnim zonama

Europska konvencija o krajobrazu

■ **Krajoblik kako ga ljudi doživljavaju**

definicija polazi od percepcije stanovnika — ne od stručne inventarizacije

■ **Obveza integracije**

krajoblik ulazi u prostorne i sve sektorske politike — poljoprivredu, turizam, infrastrukturu

■ **Ciljevi kakvoće krajolika**

utvrđuju se s javnošću, za sve krajolike — ne samo iznimne

ELC

Vrijednost baštine za društvo

■ Pravo na baštinu

baština kao ljudsko pravo — sudjelovanje u kulturnom životu zajednice

■ Baštinske zajednice

ljudi koji baštinu vrednuju i prenose — solari i lokalna zajednica u samom su središtu pojma

■ Legitimitet upravljanja

odluke o krajoliku bez zajednice gube i legitimitet i znanje

2005.

Povijesni urbani krajolik (HUL)

■ Upravlјati promjenom

polazište nije zamrzavanje — nego vođenje razvoja kroz slojeve, vizure i rubove

■ Četiri skupine alata

znanje i planiranje · sudjelovanje · regulativa · financije

■ Primjenjiv odmah

HUL logika vrijedi i izvan UNESCO konteksta — Ston je udžbenički slučaj

HUL

Ruralni krajolici kao baština

■ **Proizvodni krajolici u fokusu**

načela izrijeком obuhvaćaju krajolike koji nastaju radom i proizvodnjom

■ **Znanje kao sastavnica**

tehnike, alati i godišnji ritam dio su baštine — ne folklorni dodatak

■ **Izravno primjenjivo na solane**

najbliži međunarodni okvir onome što solane jesu

2017.

03

ZAŠTO SOLANE NA SVJETSKOJ RAZINI?

IZVOR: SOLANA STON

Argument je u kriterijima

■ Kriterij (iv)

izniman tehnološki ansambl koji ilustrira značajnu etapu ljudske povijesti — solana kao stroj od krajolika

■ Kriterij (v)

izniman primjer tradicijskog korištenja mora i zemlje, reprezentativan za kulturu

■ Ranjivost je dio kriterija

isti kriterij izrijeком štiti krajolike koji su postali ranjivi pod nepovratnim promjenama — upravo solane

Priroda i kultura u istom prostoru

■ Bazen su staništa

plitke vode i slane površine: ptice selice, halofitna vegetacija, specifični ekosustavi

■ Dva režima, jedan interes

zaštita prirode i zaštita kulture ovdje ne konkuriraju — obje trebaju proizvodnju

■ Bio-kulturna raznolikost

solana je školski primjer pojma koji UNESCO sve snažnije naglašava

I nematerijalna baština

■ **Konvencija iz 2003.**

znanja i vještine vezani uz tradicijske obrte — solarstvo pripada u samo središte pojma

■ **Ritam kao baština**

godišnji ciklus, rječnik, mjere i običaji berbe — nematerijalni sloj krajolika

■ **Prekid prijenosa = gubitak autentičnosti**

bez novih generacija solara materijalni krajolik ostaje bez sadržaja

Gdje je sol na Listi svjetske baštine?

■ Rudnici i kraljevske solane

Wieliczka; Salins-les-Bains i Arc-et-Senans — sol je odavno tema Liste

■ Morski krajolici slabo zastupljeni

živi solanski krajolici Mediterana nisu dovoljno zastupljeni

■ Prilika za zajedničko djelovanje

prostor za ozbiljnu, dobro pripremljenu inicijativu iz ove regije

Transnacionalna perspektiva

■ **Serijske i transnacionalne nominacije**

prepoznat trend Liste — zajednička vrijednost jača od zbroja pojedinačnih

■ **Mediterranske solane dijele sve**

tehnologiju, rječnik, povijest trgovine — i današnje rizike

■ **Mreže već postoje**

projekti i platforme mediteranskih artizanalnih solana (npr. MedArtSal) povezuju proizvođače i uprave

04

POVIJESNA PERSPEKTIVA

IZVOR: SOLANA STON

Strateški resurs Jadrana

■ Monopol i nadzor

u doba Venecije sol je monopolizirana roba. nadzor nad solanama znači nadzor nad trgovinom

■ Sol u gospodarstvu komuna

trgovina solju među nosivim granama istočnojadranskih gradova (J. Kolanović, Šibenik u kasnome srednjem vijeku, 1995.)

■ Povijesni sloj - danas detaljnije

o povijesti solana govore izlaganja koja slijede; ovdje je povijest ulaz u pitanja upravljanja

Ston - solana Dubrovačke Republike

■ U sustavu Republike od 1333.

planski grad i zidine podignuti su uz solanu; zaštita solane među razlozima gradnje fortifikacija

■ Značajan izvor javnih prihoda

prihodi od soli stoljećima među najvažnijima u proračunu Republike

■ Kontinuitet proizvodnje

ista polja i proces do danas — prema Solani Ston, najstarija aktivna solana u Europi

An aerial photograph of a historic town, likely Solana, showing a dense cluster of buildings with tiled roofs. A river flows through the landscape, and there are fields and a bridge in the background. A small teal square is located in the upper left area.

05

KOMPLEKSNOŠĆ OČUVANJA

IZVOR: SOLANA STON

Zašto je krajolik najsloženija kategorija baštine?

01	Fragmentirane nadležnosti	kultura · priroda · pomorsko dobro · prostorno planiranje · lokalna samouprava
02	Zaštita vs. proizvodnja	režimi zaštite često ne prepoznaju proizvodnu logiku živog krajolika
03	Razvojni pritisci	turistifikacija, nekretnine i infrastruktura na rubovima solana
04	Klimatske promjene	podizanje razine mora, ekstremne oborine, promjena režima isparavanja
05	Prijenos znanja	solarstvo kao zanat — bez nositelja nema krajolika

Živi sustav ne trpi pauzu

■ Održavanje je svakodnevno

nasipi, kanali i ustave traže stalan rad — solana se ne može „zaključati preko zime“

■ Propadanje je brzo

bez proizvodnje: zamuljivanje, proboji nasipa, gubitak geometrije u nekoliko sezona

■ Obnova je skuplja od kontinuiteta

svaki prekid višestruko poskupljuje povratak — ekonomika govori u prilog neprekidnosti

Autentičnost pod suvremenim standardima

■ Novi zahtjevi

sanitarni i prehrambeni propisi, mehanizacija transporta, energija i crpke

■ Ključno pitanje

što je jezgra autentičnosti (proces, geometrija, ručna berba) — a što smije evoluirati

■ Odgovor daje plan

granicu autentičnosti mora povući upravljački dokument, a ne slučaj ili inspekcija

Vlasništvo, koncesije, horizonti

■ Pomorsko dobro

solane leže na režimu koncesija — s vlastitim pravilima i rokovima

■ Rokovi kraći od povrata

koncesija kraća od životnog vijeka ulaganja obeshrabruje obnovu i modernizaciju

■ Uvjet i poticaj

čuvanje krajolika treba biti uvjet koncesije — a dugoročnost njezin poticaj

Čuvamo procese, ne slike.

Plan koji štiti samo vizuru izgubit će i vizuru, jer nestaje proces koji je stvara.

06

PLANIRANJE I INTEGRACIJA

IZVOR: SOLANA STON

Tri sustava, jedan krajolik

Kulturna baština

- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara — kulturni krajolik kao vrsta kulturnog dobra
- Konzervatorski odjeli i Registar kulturnih dobara
- Konzervatorske podloge i uvjeti

Priroda i more

- Zakon o zaštiti prirode · Natura 2000 — solane kao staništa
- Pomorsko dobro i koncesije
- Vodni režim i priobalje

Prostor i razvoj

- Prostorni planovi županija i gradova
- Sektorske strategije: turizam, poljoprivreda, ribarstvo
- Lokalna samouprava kao ključni operativni akter

Kategorija „kulturni krajolik“ postoji u zakonu — ali bez standardnog upravljačkog modela i namjenskog financiranja.

Gdje je integracija zahtjevna, krajolik plaća cijenu

■ **Sektorski zakoni, vlastite procedure**

svaki sustav ima svoj rječnik, rokove i inspekcije — usklađivanje je iznimka, ne pravilo

■ **Planovi različitih mjerila i horizonata**

državni, županijski i lokalni dokumenti mijenjaju se različitim ritmom

■ **Nadležnosti podijeljene okomito i vodoravno**

država — županija — grad; kultura — priroda — more — prostor

■ **Ograničeni lokalni kapaciteti**

male uprave nose najveći operativni teret krajolika

Posljedica: krajolik ostaje bez jasnog nositelja odgovornosti.

Krajoblik kao okvir plana, ne kulisa

Konzervatorska podloga → plan

vrijednosti krajolika prevesti u planska pravila, ne samo u granice zaštite

ELC obveza (2000.)

krajoblik integrirati u prostorne i sektorske politike, s ciljevima kakvoće

HUL pristup (2011.)

povijesni krajoblik kao polazište upravljanja promjenom - slojevi, vizure, kontaktna područja

Plan upravljanja

poveznica planiranja, zaštite i financiranja s pokazateljima i nositeljem

Cilj: da plan štiti procese (proizvodnju, vodni režim, pristup), a ne samo slike.

Instrumentarij već postoji

Krajobrazna studija (LCA)

karakterizacija i osjetljivost krajolika kao stručni ulaz u plan

Procjena utjecaja na baštinu (HIA)

UNESCO/ICOMOS Toolkit (2022.) — zahvati u jezgri i kontaktnim zonama

HUL alati (2011.)

znanje i planiranje · sudjelovanje · regulativa · financije

Plan upravljanja

granice i tampon-zone, mjere, pokazatelji, nositelj i proračun

Režimi i zoniranje

proizvodna jezgra · tamponi · kontaktna naselja

Strateške procjene (SPUO/SEA)

krajolik kao obvezna tema procjena planova i programa

Instrumenti postoje, potrebna je njihova integracija.

Nijedan od ovih alata ne traži novi zakon.

Pozdrav iz Stona.

07

INSPIRACIJE

IZVOR: SOLANA STON

Kako čitamo tuđa iskustva

■ Ne rang-lista — repertoar poluga

ne pitamo tko radi bolje, nego koje poluge rade i zašto

■ Svaki kontekst je svoj

vlasništvo, pravo, tržište i uprava razlikuju se od zemlje do zemlje

■ Tražimo prenosivo

elemente koje naš sustav može usvojiti bez kopiranja tuđeg konteksta

Guérande

MODEL

proizvođačka zajednica solara (paludiers) usred zaštićenih močvara (Natura 2000, Ramsar)

POLUGA

oznaka izvornosti „sel de Guérande“ (IGP) — brend drži cijenu, cijena drži zanat

PRENOSIVO

kolektiv proizvođača + oznaka izvornosti kao ekonomski temelj zaštite

FR

Sečovlje

MODEL

krajinski park sa solanom — jedan upravitelj (koncesionar) vodi i zaštitu i proizvodnju

POLUGA

Muzej solinarstva i brend piranske soli — posjetitelji financiraju krajolik

PRENOSIVO

jedan nositelj za zaštitu, proizvodnju i posjete — bez procijepa među nadležnostima

SI

Trapani i Paceco

MODEL

rezervat prirode kojim upravlja WWF, uz privatne proizvođače koji nastavljaju rad

POLUGA

„Via del Sale“ — solane kao kulturna ruta, bez odustajanja od proizvodnje

PRENOSIVO

partnerstvo civilnog sektora i proizvođača kao model upravljanja

IT

Añana (Valle Salado)

MODEL

zaklada obnovila tisućljetne slane terase — obnova kroz proizvodnju, ne umjesto nje

POLUGA

status svjetski važne poljoprivredne baštine (FAO GIAHS) i gastro-partnerstva

PRENOSIVO

zaklada kao nositelj dugoročne obnove s jasnim mandatom

ES

Menorca

MODEL

solane unutar UNESCO rezervata biosfere — otok kao cjelovit sustav

POLUGA

ravnoteža prirode, poljoprivrede i turizma na razini cijelog teritorija

PRENOSIVO

krajoblik se čuva politikom cijelog prostora, ne samo ogradom oko dobra

O iskustvu Menorce danas govori Laura Ruiz Mercadal.

ES

Zajednički nazivnici

■ **Jedan jasan nositelj**

institucija s mandatom, ovlastima i proračunom — različite forme, ista funkcija

■ **Proizvod kao brend**

oznake izvornosti i kvalitete čine sol ekonomskim temeljem krajolika

■ **Priroda i kultura u istom režimu**

nigdje se ne biraju — svugdje se zbrajaju

■ **Artikulirana interpretacija i izgradnja kapaciteta zajednice**

muzej, edukacija i posjetiteljski sustav pretvaraju razumijevanje u prihod

Pozdrav iz Stona.

08

FINANCIRANJE

IZVOR: SOLANA STON

Slojevit model — nijedan izvor nije dovoljan sam

Nova financijska perspektiva

Integrirana teritorijalna ulaganja (ITU), baština i turizam u programima

Ostali transnacionalni programi

Norveški fondovi i ostali izvori financiranja

Nacionalni izvori

programi Ministarstva kulture i medija; zaštita prirode; ruralni razvoj

Međunarodne financijske institucije

EIB, CEB — infrastruktura, obnova, priobalna otpornost

Vlastiti prihodi

sol kao premium proizvod, posjetiteljski sustavi, edukacija

Partnerstva

javno-privatni i civilni modeli; zaklade i sponzorstva

Dosadašnji problemi vezani su za financiranje pojedinačnih zahvata, a ne sustava.

Potrebna je promjena perspektive.

An aerial photograph of a coastal town, likely Dubrovnik, showing the old city walls and the bay. The town is built on a hillside overlooking the water. In the background, there are mountains and a large body of water. The image is in black and white, with a small teal square in the upper left corner.

09

DUGOROČNA ODRŽIVOST

IZVOR: SOLANA STON

Krajoblik traje dok traje proizvodnja

01

Proizvodnja

sol kao temelj autentičnosti —
ekonomski održiva jezgra krajolika

02

Zajednica

lokalno vlasništvo nad pričom:
solari, škole, udruge, stanovnici

03

Upravljanje

plan, monitoring i pokazatelji —
upravljati promjenom, ne
zamrzavati stanje

04

Klimatska prilagodba

obrana od mora i voda kao dio
baštinskog projekta, ne njegova
suprotnost

IZVOR: SOLANA STON

Kako afirmirati kulturne krajolike solana?

- 01 Prepoznati ih kao žive sustave, kontinuirane krajolike kojima se upravlja kroz promjenu, ne unatoč njoj.
- 02 Povezati zaštitu, planiranje i financiranje u jednom upravljačkom planu, s jasnim nositeljem.
- 03 Ulagati u ljude i proizvodnju. proizvodnja je uvjet očuvanja krajolika.

doc. dr. sc. Ivana KaturiĆ · URBANEX